

Michael Finkel

HOTUL DE ARTĂ

O poveste adevărată despre pasiune, obsesii
periculoase și un delir de hoții monumentale

traducere din limba engleză de
SIMINA BĂLĂȘOIU

OLANDA

BELGIA

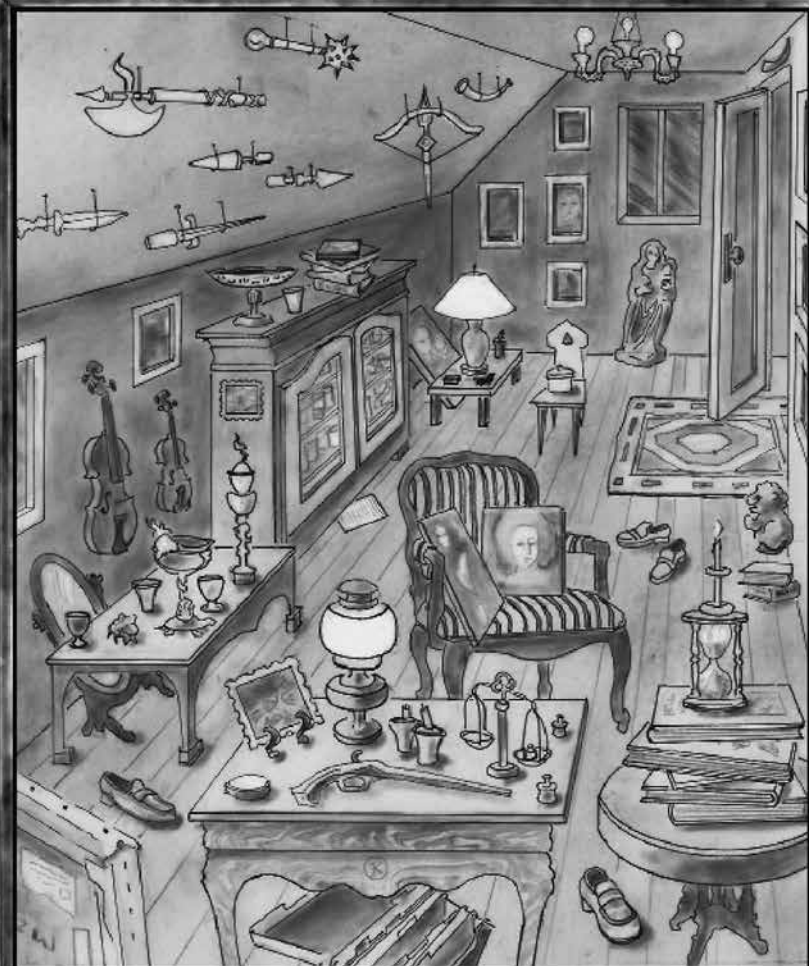
FRANȚA

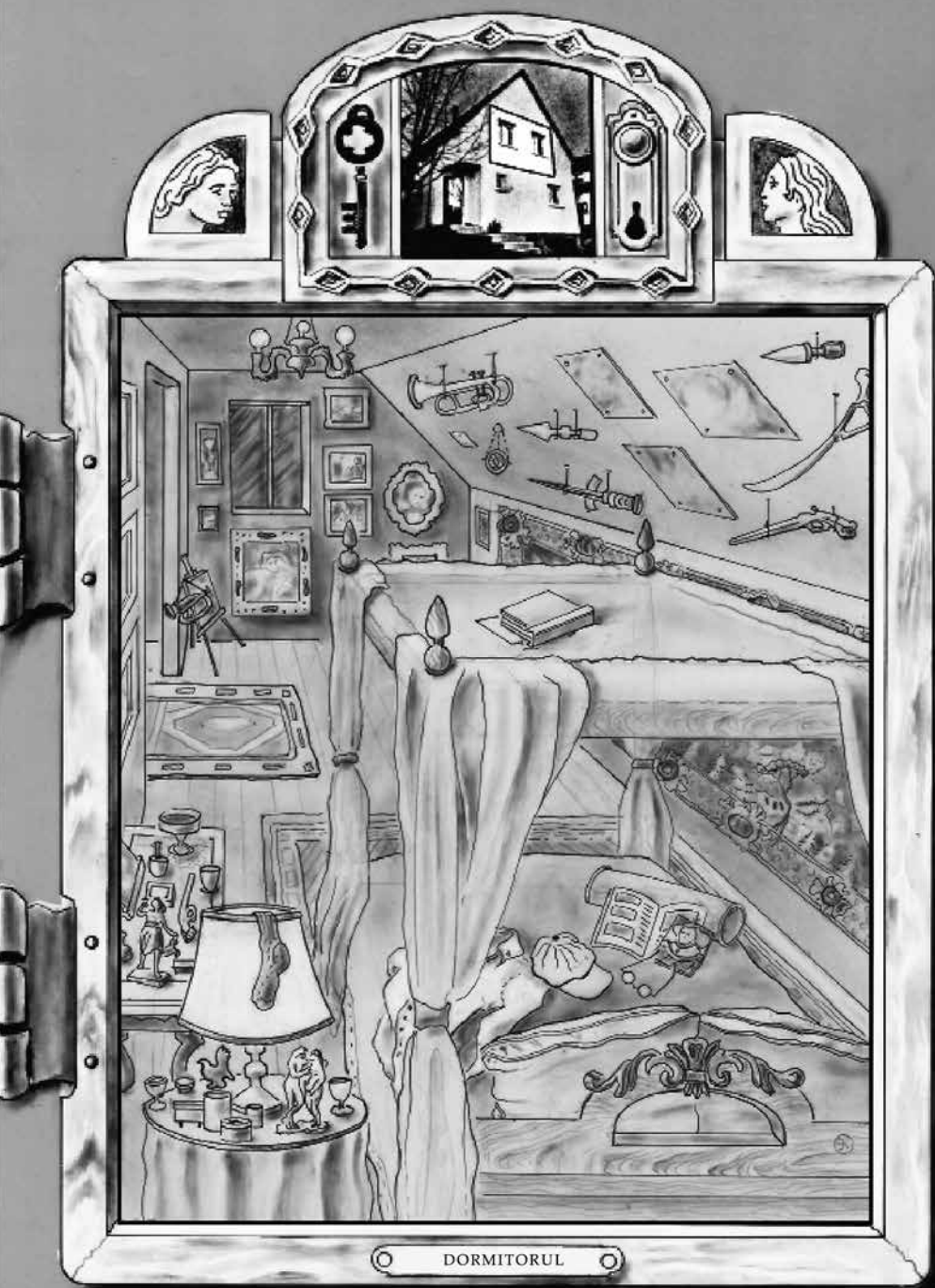
Casa cu mansardă

MANSARDA

SUFRAGERIA

DORMITORUL

Pietà de Christoph Schwarz, c. 1550, ulei pe foiță de cupru.
Furat din Castelul Gruyères, Elveția. Fotografie de J. Mülhauser.

Alegorie, atribuită lui Jan Bruegel cel Bătrân, ulterior lui Hieronymus Francken II, c. 1625, ulei pe foiță de cupru. Furată din Muzeul de Arte Frumose din Angers, Franța. © Musées d'Angers / Pierre David.

Cibănașul adormit de François Boucher, c. 1750, ulei pe lemn.

Furat din Muzeul de Arte Frumoase din Chartres, Franța.

© RMN-Grand Palais / Art Resource, N.Y. ↓

Apotecarul de Willem van Mieris, c. 1720, ulei pe lemn.

Furat din Muzeul Farmaciei din Basel, Elveția.

© Pharmaziemuseum der Universität Basel.

Soldat cu o femeie de Pieter Jacobsz Codde, c. 1640, ulei pe lemn.
Furat din Muzeul Citadelei din Belfort, Franța. Inv. 845.5.1 © Besançon,
musée des beaux-arts et d'archéologie. Fotografie de C. Choffet.

Episcopul de Eustache Le Sueur, c. 1640, cărbune pe hârtie. Furat din Muzeul Citadelei din Belfort, Franța. Prin amabilitatea Musées de Belfort.

NOTĂ ASUPRA NARAȚIUNII

Pentru a afla povestea lui Stéphane Breitwieser mi-a trebuit mai mult de un deceniu de muncă intermitentă. I-am cerut prima dată un interviu în 2012, trimițându-i o scrisoare personală prin intermediul companiei care i-a publicat cartea, *Confesiunile unui hoț de artă*. La acea vreme, Breitwieser nu mai vorbise cu niciun jurnalist de șase ani și nu mai acordase niciodată un interviu unui american.

Au trecut mai bine de doi ani până când mi-a răspuns cu o notă scurtă, scrisă cu cerneală albastră, în care mă întreba ce doream să știu despre el. În intervalul dintre scrisorile noastre, mă mutasem, împreună cu soția mea, Jill, și cei trei copii ai noștri, din munții statului Montana în sudul Franței, un vis de-o viață care nu avea nimic de-a face cu Breitwieser, ci cu dorința noastră puternică de trăi în cu totul altă limbă și cultură. Răspunsul lui Breitwieser, pe care l-a trimis prin poștă în Montana, a călătorit înapoi peste Atlantic la adresa noastră din Franța, adus de un prieten care ne colecta corespondența. Breitwieser și cu mine am mai schimbat câteva scrisori, fiecare cu un ton din ce în ce mai plăcut și mai familiar.

În mai 2017, la patru ani și jumătate de la scrisoarea mea inițială, Breitwieser a fost în sfârșit de acord să ne

întâlnim ca să luăm prânzul – deși numai pentru o discuție introductivă, fără carnetul meu de notițe sau reportofon. Am luat trenul de mare viteză de la Marsilia spre nord până la Strasbourg, un drum de patru ore. Apoi am închiriat o mașină și am străbătut minunatele dealuri înverzite ale Alsaciei, delectându-mă cu cireșe cumpărate de la o tarabă de pe drum, până la vechiul oraș roman Saverne. La sugestia lui Breitwieser, ne-am întâlnit la Taverne Katz, un restaurant situat într-o casă alsaciană istorică, decorată cu lemn aparent, construită în 1605 și plină de artă locală. Ne-am adresat unul altuia în franceză.

La început, Breitwieser a fost tăcut și precaut. Oamenii de la mesele alăturate, spunea el, ne-ar putea auzi conversația, așa că ne-am limitat la subiecte inofensive, cum ar fi locurile lui preferate pentru drumeții, oamenii despre care scrisesem până atunci și filmele care ne plăceau. Dar, după o masă prelungită în care a savurat *baeckeoffe alsacien*, o tocană tradițională de carne de vită, porc, berbec și cartofi, precum și câteva pahare de Coca-Cola – nu l-am văzut niciodată pe Breitwieser bând alcool –, a devenit din ce în ce mai relaxat. În cele din urmă, a fost de acord să-mi acorde o serie de interviuri oficiale. Pentru discreție, Breitwieser a propus să vorbim în camera mea de hotel.

De fiecare dată când Breitwieser intra în camera de hotel pe care o rezervam, examina mai întâi tablourile de pe pereți. Se apropia mult de lucrări, cu ochii mari, ușor încruntat – o privire pe care ajunsesem să o cunosc bine. Breitwieser avea o memorie fantastică în privința detaliilor jafurilor proprii și cunoștințe impresionante, de autodidact, despre artă în general.

– Asta e o reproducere după Jean Tinguely, a spus odată, examinând o mângăleală colorată și nesemnată din camera mea de hotel. Nu e stilul meu, a adăugat el, strâmbându-se.

Nefiind familiarizat cu acest nume, am deschis laptopul și am constatat că avea dreptate: Tinguely este un

artist elvețian de secol XX, cunoscut mai ales pentru sculpturile lui pline de forță. Mi-am închis computerul și l-am lăsat pe biroul din camera de hotel, în caz că aveam nevoie să mai caut ceva, și am început interviul. Camera de hotel era micuță, cu un singur scaun, pe care s-a așezat el. Eu am folosit suportul de bagaje pe post de taburet. Între noi se afla un birou.

Prefer să păstrez contactul vizual în timpul unui interviu și să folosesc reportofonul meu digital pentru a înregistra conversația, dar îmi iau și notițe, observând în scris reacțiile nonverbale, cum ar fi gesturile și expresiile de pe chip. În mijlocul unei serii de întrebări pe care i le puneam ca să reușesc să pricep cum putea Breitwieser să fure cu atâta îndemânare în timp ce se aflau oameni în apropiere, o abilitate pe care tot nu izbuteam să mi-o explic, el a întrerupt conversația și m-a întrebat:

- Așa, ai văzut?
- Ce să văd?
- Ce am făcut.
- Nu, am răspuns. Ce ai făcut?
- Uită-te prin cameră.

Nu părea nimic nelalocul lui în camera înghesuită de hotel.

– Îmi pare rău, am spus în cele din urmă. Nu văd nimic ciudat.

Breitwieser s-a ridicat de pe scaun, s-a întors cu spatele la mine și și-a săltat cămașa. Acolo, vârat parțial sub curea de la pantaloni, se afla laptopul meu. Îl luase în clipa în care îmi coborâsem privirea ca să notez ceva. Pur și simplu nu-i observasem absența. Atunci i-am înțeles brusc și visceral îndemânarea de hoț.

În total, în câteva zile, Breitwieser și cu mine am petrecut aproximativ patruzeci de ore împreună, incluzând interviuri, vizite la muzee și biserici din care furase cândva, câteva plimbări lungi și două excursii de o zi întreagă. În plus, am asistat la cel mai recent proces al lui, intentat pentru că vânduse artă furată, în 2023 – la unsprezece ani

după ce îi trimisese prima scrisoare. Am fost împreună, în martie 2018, la Casa Rubens din Belgia, mai mult de opt sute de kilometri dus-întors, unde a revăzut statueta cu Adam și Eva după douăzeci și unu de ani, o călătorie pentru care mama lui îi dăduse bani de benzină. Eram cu Breitwieser când a furat broșura de prezentare a muzeului din magazinul de suveniruri al Casei Rubens.

În timpul acelei călătorii, în drum spre Belgia, am oprit la un popas de pe autostradă pentru a merge la toaletă. La intrare era un mic turnichet. Costa șaptezeci de cenți intrarea, dar era nevoie de suma exactă. Popasul era aglomerat, oamenii intrau și ieșeau încontinuu. M-am căutat în buzunar să văd dacă găsesc monedele potrivite, în timp ce Breitwieser, sincronizat perfect, s-a vârat athletic pe sub turnichet și a apărut pe partea cealaltă, rapid ca fulgerul, cu îndemânare și grație. Nimeni în afară de mine nu a părut să-l observe.

Breitwieser s-a uitat spre mine și mi-a făcut semn cu capul ca să-l urmez pe sub turnichet. Am vrut, dar am avut senzația că o să mă blochez și că o să fac o scenă sau că o să mă trezesc cumva surprins penibil furișându-mă în toaletă. Pur și simplu nu aveam curajul să încerc și nu puteam concepe să încerc așa ceva, dar nu aveam bani mărunți. M-am îndreptat spre casieria de la magazinul cu sandviciuri ca să schimb, în timp ce Breitwieser se întorcea deja de la toaletă.

Nu am reușit niciodată să vorbesc cu Mireille Stengel, mama lui, în ciuda faptului că i-am cerut să ne vedem în mai multe rânduri, deși Breitwieser m-a informat că permisiunea tacită a mamei lui era singurul motiv pentru care mă întâlneam cu el. Doamna Stengel citise traducerea în franceză a uneia dintre cărțile pe care le-am publicat. „I-a plăcut”, mi-a spus Breitwieser. „Se ferește foarte mult de jurnaliști, dar i-ai făcut o impresie bună.” Și și-a dat acordul ca fiul ei să stea de vorbă cu mine.

Nici Anne-Catherine Kleinklaus nu a dorit să discute cu mine și nici nu a răspuns la vreuna dintre cele trei scrisori pe care i le-am trimis. Doar o mână de persoane care o cunosc mi-au acordat un interviu. Avocatul ei, Eric Braun, a stat de vorbă cu mine foarte deschis timp de câteva ore și m-a informat, de fapt doar în glumă, că, pentru că fusesem cu Breitwieser când luase broșura de la Casa Rubens, eram vinovat de complicitate și puteam fi acuzat de asta.

Avocatul lui Stengel, Raphaël Fréchar, a vorbit de bunăvoie cu mine, și în timp ce făceam un reportaj în Elveția, pe urmele câtorva furturi ale lui Breitwieser însoțit de Anne-Catherine, am petrecut o zi cu Jean-Claude Morisod, avocatul lui Breitwieser la procesul din Elveția. Morisod mi-a permis să împrumut câteva cutii cu documente detaliate din proces.

Roland Meier și Alexandre von der Mühl, ofițerii de poliție elvețieni care au extras toate mărturisirile de la Breitwieser, mi-au acordat interviuri solide. Von der Mühl mi-a arătat și înregistrările camerelor de supraveghere pe care le obținuse de la Muzeul Alexis Forel, unde Breitwieser înlăturase treizeci de șuruburi ca să fure un platou de servit, în timp ce Anne-Catherine stătea de veghe.

Vincent Noce, jurnalistul francez de artă care a scris în 2005 cartea despre Breitwieser *La collection égoïste* (*Colecția egoistă*), a vorbit cu mine de mai multe ori și mi-a oferit cu generozitate accesul la materialele pe care le adunase. Am vorbit și cu Yves de Chazournes, *ghost writer*-ul care a pus pe hârtie *Confessions d'un voleur d'art* (*Confesiunile unui hoț de artă*), și care a descris într-un mod plin de viață cum a petrecut zece zile lungi ascultând poveștile lui Breitwieser. Anne Carrière, editorul lui Breitwieser, a acceptat și ea să discute cu mine.

Cineastul elvețian Daniel Schweizer, care a încercat să facă un documentar despre acest caz (dar Breitwieser a anulat proiectul, căci avea puterea legală de a aproba sau

refuza), mi-a trimis cu generozitate materialul la care lucrase. Acesta includea filmările de acasă cu Breitwieser și Anne-Catherine. Fostul prieten al lui Breitwieser, artizanu-l de rame de tablouri Christian Meichler, mi-a vorbit sincer și amănunțit despre el și într-o singură conversație i-a adus în discuție pe Einstein, Mozart, Napoleon, Goethe, Wagner și Victor Hugo.

Traducătorul profesionist Laurence Bry m-a ajutat să navighez prin sistemele juridice francez și elvețian și a tradus toate transcrierile procesului lui Breitwieser, precum și multe dintre interogatoriile ofițerilor de poliție și majoritatea interviurilor înregistrate. Breitwieser mi-a acordat în scris permisiunea legală de a examina lungul raport psihologic al psihoterapeutului elvețian Michel Schmidt.

Erin Thompson, profesor în cadrul Departamentului de Artă și Muzică de la John Jay College of Criminal Justice din New York, a vorbit despre puterea reacțiilor la frumosul de natură estetică și despre emoția intensă care însoțește uneori atingerea unei opere de artă. Natalie Kacinik, profesoară de psihologie la Brooklyn College, a emis câteva ipoteze în legătură cu mentalitatea și motivațiile hoților de artă în general, și ale lui Breitwieser în particular. Julian Radcliffe, director al Art Loss Register din Londra, a răspuns detaliat la întrebările mele despre metodele de recuperare a operelor de artă furate. Pentru a obține o perspectivă asupra firelor nevăzute care leagă evenimentele din lunga istorie a infracțiunilor din zona operelor de artă, am discutat cu Noah Charney, fondatorul Asociației pentru Cercetarea Crimelor împotriva Opere-lor de Artă, editorul revistei *The Journal of Art Crime* și autorul mai multor cărți care mi-au facilitat cercetarea, printre care *Stealing the Mystic Lamb*, *The Thefts of the „Mona Lisa”* și *The Museum of Lost Art*.

Geoffrey Gagnon, editorul executiv al revistei *GQ*, a redactat articolul pe care l-am scris despre Breitwieser

pentru numărul din martie 2019. Matt Browne a verificat faptele pentru *GQ*. Riley Blanton a verificat faptele din această carte. Niciun nume sau detaliu de identificare nu a fost schimbat și nimeni, nici măcar Breitwieser, nu a avut vreun control editorial asupra informațiilor din carte.

Jeanne Harper, cercetător expert, mi-a oferit sute de documente despre colecționarii obsesivi, sindromul Stendhal, legile care reglementează infracțiunile legate de operele de artă și o mulțime de alte subiecte. În scopul documentării cercetării, chiar am pus pe foc câte picturi în ulei, ieftine. Am aprins focul în curtea din spate a casei, în prezența copiilor mei, și am fost martor la fenomenul perlelor de foc care se scurgeau pe pământ.

Am citit o grămadă de cărți pentru a mă pregăti să scriu această carte. Printre lucrările valoroase despre infracțiunile legate de operele de artă se numără *The Rescue Artist* de Edward Dolnick, *Master Thieves* de Stephen Kurkjian, *The Gardner Heist* de Ulrich Boser, *Possession* de Erin Thompson, *Crimes of the Art World* de Thomas D. Bazley, *Stealing Rembrandts* de Anthony M. Amore și Tom Mashberg, *Crime and the Art Market* de Riah Pryor, *The Art Stealers* de Milton Esterow, *Rogues in the Gallery* de Hugh McLeave, *Art Crime* de John E. Conklin, *The Art Crisis* de Bonnie Burnham, *Museum of the Missing* de Simon Houpt, *The History of Loot and Stolen Art from Antiquity Until the Present Day* de Ivan Lindsay, *Vanished Smile* de R.A. Scotti, *Priceless* de Robert K. Wittman și John Shiffman, și *Hot Art* de Joshua Knelman.

Pentru mine, printre cele mai utile volume de teorie estetică se numără *The Power of Images* de David Freedberg, *Art as Experience* de John Dewey, *The Aesthetic Brain* de Anjan Chatterjee, *Pictures & Tears* de James Elkins, *Experiencing Art* de Arthur P. Shimamura, *How Art Works* de Ellen Winner, *The Art Instinct* de Denis Dutton și *Collecting: An Unruly Passion* de Werner Muensterberger.

Alte lecturi fascinante legate de artă includ *So Much Longing in So Little Space* de Karl Ove Knausgaard, *Ce este arta?* de Lev Tolstoi, *Istoria frumuseții*, editată de Umberto Eco, *Istoria urâtului*, de asemenea editată de Umberto Eco, *A Month in Siena* de Hisham Matar, *Arta ca terapie* de Alain de Botton și John Armstrong, *Arta* de Clive Bell, *Despre sublim și frumos* de Edmund Burke, *Seven Days in the Art World* de Sarah Thornton, *The Painted Word* de Tom Wolfe și *Intentions* de Oscar Wilde – care include eseul „The Critic as Artist”, scris în 1891, din care a fost preluat motto-ul acestei cărți.

În ciuda tuturor lecturilor menționate, nu am găsit nici odată hoți de artă care să se compare în mod real cu Breitwieser și Anne-Catherine. Toți ceilalți, cu mici excepții, au făcut-o pentru bani sau au furat o singură operă de artă. Cuplul este o anomalie în rândul hoților de artă, dar există un grup de infractori pentru care jafurile pe perioade lungi în slujba plăcerii pur estetice sunt ceva obișnuit. În clasificarea păcatelor, Breitwieser și Anne-Catherine se încadrează în categoria hoților de cărți. Majoritatea celor care fură masiv cantități de cărți sunt colecționari fanatici, și au existat atât de mulți, încât psihologii i-au grupat într-o categorie specială. Se numesc bibliomaniaci. Acesta este tagma din care face parte Breitwieser.

Alois Pichler, un preot catolic neamț ajuns pentru o vreme în Sankt Petersburg, și-a modificat surtucul de iarnă adăugându-i un sac special în interior și a sustras peste patru mii de cărți din Biblioteca Publică Imperială Rusă, între 1869 și 1871. Stephen Blumberg, provenind dintr-o familie bogată din Minnesota, a furat douăzeci de mii de cărți din bibliotecile americane și canadiene. Duncan Jevons, un muncitor de la o fermă de curcani din Suffolk, a furat patruzeci și două de mii de cărți din biblioteci de-a lungul a treizeci de ani, începând cu jumătatea anilor 1960, ascunzându-le pe rând în servieta lui de piele uzată.

Hoțul de cărți preferat al lui Breitwieser este un coleg alsacian, Stanislas Gosse, un profesor de inginerie pasionat de volume religioase. Gosse a furat o mie de volume, în decurs de doi ani, dintr-o bibliotecă încuiată dintr-o mănăstire medievală. Încuietorile au fost schimbate de trei ori în timpul jafurilor, dar fără niciun rezultat, deoarece Gosse aflase, datorită lecturilor lui atente, de un culoar secret uitat în spatele unei biblioteci care făcea legătura cu o cameră din spate a hotelului de alături. A umplut valize cu cărți care i se păreau abandonate, murdare de excremente de porumbel, și a intrat și a ieșit din hotel pierzându-se printre grupurile de turiști. Gosse a curățat cărțile și le-a depozitat în apartamentul său. A fost arestat în 2002, după ce poliția a ascuns o cameră de filmat în bibliotecă, dar a executat doar o perioadă de probă. Stanislas Gosse este singurul hoț despre care Stéphane Breitwieser a vorbit vreodată cu un respect profund.